

<sup>1</sup>Блинова О.И. Термин и его мотивированность // Терминология и культура речи. – М., 1981. – С. 32-47; <sup>2</sup>Макарихина О.А. Мотивированность и идиоматичность терминов // Термины в языке речи. – Горький, 1984. – С. 41-47; <sup>3</sup>Зильберт Б.А. Система знаков языка, их значение и мотивированность. – Саратов, 1978. – 210 с.; <sup>4</sup>Кияк Т.Р. Мотивированность лексических единиц. – Львов, 1984. – 162с.; <sup>5</sup>Там само. – С. 12-13; <sup>6</sup>Там само. – С. 18; <sup>7</sup>Там само. – С.16; <sup>8</sup>Біленко І.І. Фізичний словник. – 2-ге вид., перероб. і допов. – К., 1993. – С. 129; <sup>9</sup>Там само. – С. 132; <sup>10</sup>Кияк Т.Р. Мотивированность лексических единиц. – Львов, 1984. – С. 15; <sup>11</sup>Чернишевський В.Г. Юному фізику. – К., 1986. – С. 136; <sup>12</sup>Овчаренко В.М. Термин, аналитическое наименование и номинативное определение // Современные проблемы терминологии в науке и технике. – М., 1969. – С.95; <sup>13</sup>Петрова И.А. О некоторых условиях функционирования терминов // Термины в языке и речи: Межвузовский сборник. – Горький, 1984. – С. 33; <sup>14</sup>Словник іншомовних слів / Уклад.:С.М. Морозов, Л.М. Шкарапута. – К., 2000. – С. 228; <sup>15</sup>Кияк Т.Р. Лингвистические аспекты терминоведения: Учебное пособие. – К., 1989. – С. 34; <sup>16</sup>Там само. – С. 39; <sup>17</sup>Форд К. Мир элементарных частиц: Пер. с англ. – М., 1965. – С. 231; <sup>18</sup>Біленко І.І. Фізичний словник. – 2-ге вид., перероб. і допов. – К., 1993. – С. 77.

*А.В.Максименко, викладач*

## **ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТЕРМІНОЛОГІЧНОЇ ЛЕКСИКИ В ТЕКСТАХ ОФІЦІЙНИХ ЗАЯВ З МІЖНАРОДНИХ ПИТАНЬ**

*У статті аналізуються особливості функціонування термінологічної лексики в текстах офіційних заяв з міжнародних питань. Визначено сфери, до яких належать виявлені термінологічні одиниці. Встановлено зв'язок між використанням у текстах різногалузевої термінології та актуальними проблемами міжнародного життя, яким присвячені ці документи.*

*The article is focused on the linguistic approach to the functional peculiarities of the terminology in the texts of foreign affairs official statements. Special attention is paid to determine the spheres the terms belong to and the interrelation of different terminological units with the topics of the foreign affairs official statements.*

Одним із важливих напрямів наукових досліджень в україністиці є усебічний і повний опис функціональних стилів з урахуванням їх внутрішньої диференціації.

Питання науково-теоретичного й науково-практичного аналізу офіційно-ділового стилю мовлення у цілому й окремих його підстилів, насамперед законодавчого й адміністративно-канцелярського, завжди були в центрі уваги українських лінгвістів (А.П. Коваль, Н.В. Артикуца, Д.В. Горбачук, Л.М. Паламар, О.М. Сліпушко та ін.)<sup>1</sup>. Проте особливості дипломатичного підстилю, який поряд із загальностильовими рисами має чимало відмітних ознак, мовознавцями поки досліджено недостатньо. При цьому слід зазначити, що в українській лінгвостилістиці інтерес до вивчення основних мовних параметрів текстів дипломатичних документів поступово зростає. Зокрема має місце в наукових розробках аналіз групи текстів дипломатичного листування, а також особливостей функціонування номінативних і предикативних мовних формул у текстах основних жанрів дипломатичного підстилю (О.М. Пазинич, О.М. Мацько)<sup>2</sup>. Однак вони не охоплюють усієї сукупності жанрів дипломатичних документів.

Залишаються поза увагою дослідників і офіційні заяви з міжнародних питань як жанр дипломатичного підстилю офіційно-ділового стилю мовлення. Необхідність проведення лінгвостилістичного аналізу цих документів очевидна. Офіційні заяви як нова й особлива форма здійснення дипломатичної діяльності держав нерідко несуть більше смислове навантаження, ніж інші дипломатичні документи. Вони містять виклад офіційної позиції уряду з різних зовнішньополітичних питань, оцінку багатьох подій у світі, пропозиції щодо розв'язання міжнародних проблем. Водночас ці документи покликані здійснювати вплив на уряд-адресат таким чином, щоб досягти найбільшого позитивного результату. Оприлюднення у засобах масової інформації робить офіційні заяви особливими дипломатичними документами, відкритими й доступними для великої читацької аудиторії. Заяви, висвітлюючи вузькоспеціальні, але актуальні питання сучасності, є засобом швидкого реагування держави на проблеми міжнародного життя.

Об'єктом нашого лінгвістичного аналізу стали заяви уряду, міністерства закордонних справ України з міжнародних питань 1991-2003 років (86 заяв), проаналізовані нами на лексичному рівні. Це дозволило виявити наявні лексико-семантичні групи, у тому числі

термінологічні одиниці, встановити їх роль і місце у текстах цих документів, показати зв'язок з позамовними факторами.

У результаті наукового спостереження з'ясувалося, що тексти офіційних заяв тематично неоднорідні, тобто вони присвячені різним проблемам міжнародного життя, зокрема проблемам СНД (серед яких – питання утворення СНД і економічного союзу, формування Єдиного економічного простору, питання правонаступництва й зовнішнього боргу, статус Криму й Севастополя, розподіл Чорноморського флоту), проблемам збройних конфліктів, стабілізації миру, відновлення демократії, ядерної безпеки, екології, різного роду інформаційних спекуляцій, фальсифікацій і перекручень. У кількісному відношенні переважають заяви з проблем СНД (34%), воєнних конфліктів і тероризму (34%), стабілізації миру й відновлення демократії (15%), дезінформації і фальсифікацій (9%). Решту розглянутих заяв можна розподілити таким чином: заяви з проблем територіальних претензій і проблем ядерної безпеки – відповідно по 3%, з проблем екології – 2%.

Основною функцією офіційно-ділового стилю – функцією повідомлення – визначається мовностилістична своєрідність цього стилю, яка віддзеркалює точність, ясність, достовірність, конкретність, лаконічність, інформативність, логічність як усього ділового стилю, так і дипломатичного його підстилю. Різні лексико-семантичні, лексико-граматичні й лексико-фразеологічні групи, неологізми, що є номінаціями нових реалій, номенклатурні назви й спеціальна термінологія утворюють фонд лексичних засобів будь-якого функціонального стилю. Слід зазначити, що особливе місце у лексичній системі дипломатичного підстилю, як і офіційно-ділового стилю в цілому, належить термінологічним одиницям, з функціонуванням яких лінгвісти пов'язують мовну реалізацію основних рис цього стилю. Доказовість дипломатичного документа, його переконливість залежить від того, наскільки чітко, однозначно, логічно викладено в ньому інформацію, що досягається у першу чергу за рахунок використання термінів, під якими розуміють слово або словосполучення, що вживається для точного найменування спеціального поняття з якої-небудь галузі знання і вимагає дефініції.<sup>3</sup> Терміни, об'єднані на основі єдності, близькості тих реалій, найменуванням яких вони є, утворюють галузеві терміносистеми. Кожна галузева термінологія змістовно й функціонально

характеризується закріпленістю за вузькою сферою спілкування фахівців конкретної галузі науки або практики.<sup>4</sup>

Специфіка текстів офіційних заяв полягає у широкому вживанні різногалузевої термінології, представленої термінами різних сфер людської діяльності. Аналіз текстів заяв дозволив виявити терміни, що належать до термінології міжнародного права, дипломатії, юриспруденції, військової справи й економіки. У текстах заяв широко представлені терміни міжнародного права (*суб'єкт міжнародного права, принципи міжнародного права, норми міжнародного права, делімітація, суверенітет, принцип невтручання у внутрішні справи*) і дипломатії (*денонсація, ратифікація, імплементація, посольство*). У процесі аналізу нами було зафіксовано й значну кількість термінів юриспруденції (*юридична сила, правові наслідки, референдум, правовий статус, законодавство, легітимність, правова норма, судовий позов*), військової справи (*танковий батальйон, зенітно-ракетний дивізіон, бронетехніка, ядерна зброя, ядерні боєзаряди, військовослужбовець, ракетний комплекс*), економіки (*державна власність, зовнішній борг, активи, боргові зобов'язання*).

Проведені раніше дослідження текстів іншого жанрового різновиду дипломатичних документів – радянських політичних договорів – засвідчили наявність у них термінологічних одиниць уже згаданих сфер. У цих текстах кількісно переважає міжнародно-правова й дипломатична термінологія, а частка термінів інших наук значно менша. Незначна кількість термінів економіки, військової справи й юриспруденції, вжитої у політичних договорах, пояснюється тим, що ці документи спрямовані на закріплення у договорах досягнутих домовленостей із загальних питань міжнародних відносин, що обумовлює переважне використання термінів міжнародного права й дипломатії. Поява термінологічної лексики інших наук і сфер людської діяльності обумовлюється фіксацією у договорах домовленостей з конкретних питань.<sup>5</sup>

В аналізованих нами текстах офіційних заяв кількісне співвідношення між термінами інше. Така зміна пропорційних відношень між виявленою різногалузевою термінологією вмотивована специфікою самих документів, що орієнтовані на розгляд актуальних, проте вузькоспеціальних питань міжнародного життя. Функціонування поряд із міжнародно-правовою і дипломатичною термінологією термінів інших галузей науки й

практики обумовлено, з одного боку, тематичною неоднорідністю текстів заяв і певними тематичними пріоритетами, що відбивають сучасні міжнародні реалії, з іншого, комунікативною спрямованістю документів.

Виявлені у текстах термінологічні одиниці кожної із зазначених сфер у свою чергу за семантикою можна поділити на кілька основних груп. Розглянемо це на прикладі військової термінології. Найвні в цих текстах терміни військової справи розподіляються так:

- 1) найменування військових агентів: *військовослужбовець, офіцер, старший прапорицьк, майор*;
- 2) найменування родів військ: *морська піхота, військово-морські сили, авіація, артилерія*;
- 3) найменування військових підрозділів: *батальйон, бригада, дивізіон*;
- 4) найменування видів зброї: *ядерна зброя, куля, арсенал*;
- 5) найменування воєнних дій і процесів, пов'язаних із функціонуванням збройних сил держави: *обстріл, бомбардування, припинення вогню, операція, бій, демонтаж ракет*;
- 6) найменування будівель військового призначення і військових атрибутів: *казарма, госпіталь, стяг*.

Такий підхід до комплексного аналізу наявних у текстах офіційних заяв термінів дозволяє побачити, що укладачами документів добираються терміни, які вже давно закріплені у мові, не вимагають роз'яснень, є "прозорими" і зрозумілими не тільки фахівцеві, але й пересічному читачеві, який не має спеціальної професійної підготовки. Це значить, що чимала частка таких термінів через свою широку вживаність певною мірою детермінологізувалась, набувши загального характеру.<sup>6</sup>

На думку мовознавців, лексика офіційно-ділового стилю характеризується особливою офіційністю, а часто навіть неприпустимістю натяку на будь-яку емоцію, вона чітко обмежена сферою свого вживання і має відповідне функціонально-стилістичне забарвлення.<sup>7</sup> Насамперед терміни, що традиційно використовуються у текстах дипломатичної сфери, зокрема у заявах, завдяки своїй однозначності й емоційній нейтральності надають висловлюванню особливої офіційності.

Таким чином, вживання у текстах офіційних заяв термінологічних одиниць, що належать до різних галузей науки й практики, обумовлено функціонально спрямованістю стилю і підстилю, комунікативною націленістю документів, тематичною визначеністю текстів. Необхідність добору термінологічних одиниць, давно закріплених у мові, пояснюється орієнтуванням на широку, часто професійно не підготовлену читацьку аудиторію. Підкреслено офіційний характер розглянутих нами заяв певною мірою досягається широким використанням термінологічної лексики як важливої стилістичної складової цього типу текстів.

<sup>1</sup>Коваль А.П. Ділове спілкування. – К., 1992. Артикуца Н.В. Мова права: Методичний комплекс навчальної дисципліни. – К., 2002. Горбачук Д.В. Структурно-семантичні типи стійких сполучень слів в офіційно-ділових текстах: АКД. – К., 1997. Паламар Л.М., Кацавець Г.М. Мова ділових паперів. – К., 1995. Сліпушко О. Українська мова й етапи кар'єри ділової людини. – К., 1999. <sup>2</sup>Пазинич О.М. Функціонально-структурні особливості текстів дипломатичного листування: АКД. – К., 2001. Мацько О.М. Мовні формули у дипломатичних текстах сучасної української мови (функціонально-стилістичний аналіз): АКД. – К., 2001. <sup>3</sup>Даниленко В.П. Русская терминология. – М., 1977. – С.15. Д'яков А.С. та ін. Основи термінотворення. – К., 2000. – С.11. Єрмоленко С.Я. та ін. Українська мова. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів. – К., 2001. – С.183. <sup>4</sup>Даниленко В.П. Указ.раб. – С.52-53. <sup>5</sup>Тимошенко Н.Л. Лексика советских политических договоров 1917-1985 гг.: Функціонально-стилістический аналіз. // Автореф.дис. – К., 1987. – С.8. <sup>6</sup>Кожина М.Н. Стилистика русского языка. – М., 1983. – С.126. <sup>7</sup>Кожина М.Н. Указ.раб. – С.124.